

Piotr Stalmaszczyk

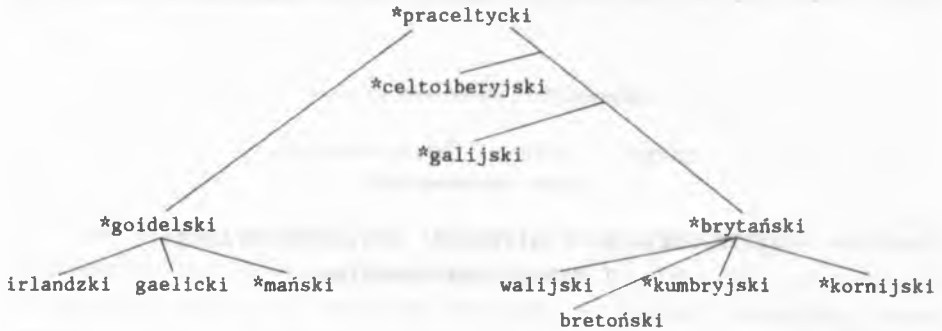
JĘZYK GAELICKI - HISTORIA, PRZYCZYNY UPADKU
I SZANSE PRZETRWANIA

Na przełomie starożytnej i nowożytnej ery różne dialekty celtyckie obejmowały swym zasięgiem wielkie obszary Europy środkowej i zachodniej, Wyspy Brytyjskie, Półwysep Iberyjski, a nawet część Azji Mniejszej. Jednakże do V w. naszej ery języki celtyckie przetrwały tylko na Wyspach Brytyjskich, natomiast na kontynencie zachowały się jedynie inskrypcje i nieliczne zapożyczenia galijskie w łacinie i jeszcze bardziej nieliczne inskrypcje celtoiberyjskie.

Na Wyspach celtycki reprezentowany był przez dwie podgrupy: goidelską (w Irlandii) i brytyjską. Z podgrupy goidelskiej wyodrębniły się z czasem trzy samodzielne języki - irlandzki, gaelicki oraz mański. Irlandzki jest pierwszym oficjalnym językiem Republiki Irlandii (drugim jest angielski), ale praktycznie cała ludność Irlandii jest anglojęzyczna, a irlandzkim posługuje się jedynie ok. 35 000 mieszkańców środkowo-zachodniej części Irlandii. Mański jeszcze w XVIII w. był językiem używanym przez większość mieszkańców wyspy Man, ale wiek XIX przyniósł upadek tego języka, a wiek XX jego śmierć. Ostatni rodzimy użytkownik mańskiego - Ned Maddrell - umarł w roku 1974, w wieku 97 lat. Historyczne i współczesne uwarunkowania sytuacji języka gaelickiego są przedmiotem rozważań w dalszej części niniejszego artykułu.

Z grupy brytyjskiej wyodrębniły się następujące języki: walijski, kumbryjski (wymarły we wczesnym średniowieczu, znany jedynie z trzech słów), bretoński oraz kornijski (język Kornwalii, wymarły u schyłku XVIII w.).

Uproszczony schemat klasyfikacji języków celtyckich¹ przedstawiony jest na rys. 1.

Rys. 1. Uproszczony schemat klasyfikacji języków celtyckich (języki oznaczone * są wymarłe)

Prahistoria języka goidelskiego oraz sytuacja językowa w starożytnej Irlandii nie zostały dotychczas zadowalająco wyjaśnione, jednakże historię grupy goidelskiej można podzielić na następujące okresy²:

1. — 500 n.e.	pierwotny irlandzki	} związane z występowaniem inskrypcji w piśmie ogamicznym
2. 500-550	archaiczny	
3. 550-900	staroirlandzki; w tym czasie język rozprzestrzenił się z Irlandii do Szkocji i na Wyspę Man	
4. 900-1200	średnioirlandzki	
5. 1200-1600:	wczesnonowoirlandzki - ujawniają się regionalne różnice w języku	
6. 1600 —	rozwija się język nowoirlandzki, a także już jako odrębne języki gaelicki w Szkocji i mański na Wyspie Man.	

¹ Por. K. Schmidt, *Uririsch und Spätbritannisch*, [w:] *Indogermanica Europaea*, Graz 1989, Grazer Linguistische Monographien 4, s. 290. Zob. także K. H. Jackson, *Language and History in Early Britain*, Edinburgh 1953.

Nieco inną klasyfikację podaje L. Bednarczyk, *Języki celtyckie*, [w:] L. Bednarczyk [red.], *Języki indoeuropejskie*, t. 2, Warszawa 1988, s. 660.

² Na temat językowej prahistorii Irlandii zob. M. O'Kelly, *Early Ireland*, Cambridge 1989, s. 248-252, oraz L. Bednarczyk, *op. cit.*, s. 248-252. Chronologia wg K. Schmidt, *op. cit.*, s. 287-288, oraz M. O'Murchu, *The Irish Language*, Dublin 1985, s. 54.

Język gaelicki pojawił się w Szkocji ok. połowy V w. naszej ery, jako język Celtów przybyłych z Irlandii i zwanych *Scotti*. Właśnie od tego ludu bierze nazwę Szkocja, sam zaś język w początkowym okresie nie różnił się od języka staroirlandzkiego. Kolonizatorzy irlandzcy początkowo opanowali jedynie południowo-zachodnie wybrzeża i wyspy Szkocji (głównie wyspy Islay, Mull oraz Iona) zakładając tam królestwo Dalriada (obszar dzisiejszego hrabstwa Argyll). Jednakże już w roku 843 król Kenneth Mac Alpin zjednoczył całą północną Szkocję, czyli Dalriadę i państwo Piktów. Na przełomie pierwszego i drugiego tysiąclecia język gaelicki był dominującym językiem Szkocji (zwłaszcza północnej), ale nie jedynym. Sytuacja językowa Wysp Brytyjskich we wczesnym średniowieczu była bardzo skomplikowana, na terenach Szkocji w użyciu było kilka różnych języków: gaelicki, kumbryjski (północno-zachodni dialekt brytański), piktyjski celtycki i piktyjski nieceltycki (a być może nawet nieindoeuropejski), staronordycki (Norn, na północnych wyspach Orkadów i Szetlandów), staroangielski dialekt Anglów (z graniczącego ze Szkocją od południa księstwa Northumbrii), a także łacina³.

Adnotacje w języku gaelickim w *Księdze z Deer* powstałe ok. roku 1150 wykazują, że do tego czasu między dialektami Irlandii i Szkocji nie wykształciły się istotniejsze różnice (sama *Księga*, powstała w klasztorze Deer, pochodzi z IX w., jest zapisana po łacinie i zawiera dużą część Nowego Testamentu, komentarze i modlitwy). Dopiero w *Księdze Dziekana z Lismore*, powstałej w latach 1512-1532 antologii poezji bardów, ballad i poezji religijnej, można doszukać się znacznej ilości form charakterystycznych tylko dla języka gaelickiego.

Okres kształtowania się gaelickiego związany jest ściśle z politycznym, społecznym i kulturowym dominowaniem Anglii i dlatego też jest jednocześnie początkiem upadku tego języka. Już od drugiej połowy XI w. dwór szkocki zwrócony był ku Anglii, a Malcolm Canmore, który panował w latach 1058-1093 był ostatnim królem Szkocji, na którego dworze powszechnie używano gaelickiego.

³ Więcej nt. sytuacji językowej w średniowiecznej Szkocji zob. G. P r i c e *The Language of Britain*, London 1984, oraz K. H. J a c k s o n, *op. cit.*

W roku 1286 umarł Alexander III, ostatni władca z dynastii Dalriady. Po roku 1300 znaczną część terenów nizinnych (*Lowlands*) zamieszkiwała ludność wyłącznie anglojęzyczna⁴, a od wieku XVI gaelicki był językiem już tylko okręgów wyżynnych (*Highlands*) i licznych wysp - w szczególności Hebrydów. Po szkockiej reformacji (1560) i unii z Anglią (1603 - król Jakub VI przeniósł dwór do Anglii i panował jako Jakub I) zaczęto wprowadzać szereg praw wymierzonych przeciwko ludności celtyckiej. Ustanowione w 1609 r. na wyspie Iona statuty znacznie ograniczyły prawa i przywileje klanów, doprowadzając w konsekwencji do rozbitcia wspólnoty klanowej. Upadek powstań Jakobitów (1715 i 1745) oznaczał kres państwa szkockiego. W latach 1782-1853 dokonano licznych wysiedleń górali (*Highlanders*), czyli rdzennej ludności gaelickojęzycznej, a tereny dotychczas należące do klanów zasiedlono osadnikami z południa Szkocji (*Lowlanders*)⁵.

W tej sytuacji gaelicki utracił status języka narodowego już w średniowieczu i od tej pory jego historia jest pasmem geograficznego i społecznego upadku. Ten upadek najlepiej ilustrują zestawienia statystyczne i mapy⁶ na rys. 2 i 3.

T a b e l a 1

Rok	Ludność Szkocji	Mówiący			
		tylko po gaelicku		po gaelicku i po angielsku	
		liczba	%	liczba	%
1	2	3	4	5	6
1808	1 265 380	289 798	22,9	.	.
1881	3 735 573	231 594	6,2	.	.
1891	4 025 647	43 738	1,1	210 677	5,2
1901	4 472 103	28 106	0,6	202 700	4,5

⁴ Właściwie mieszkańcy pld. Szkocji posługiwali się językiem *Scots*, czyli szkockim. *Scots* stanowi historyczną kontynuację średniowiecznego angielskiego z północy Anglii (tzw. *Inglis*). Na temat związków pomiędzy angielskim a szkockim zob. J. D. M c C l u r e, *Why Scots Matters*, Edinburgh 1988.

⁵ Na temat historii Szkocji zob. też P. i F. S o m e r s e t F r y, *The History of Scotland*, London 1985, oraz D. S. T h o m s o n [red.], *The Companion to Gaelic Scotland*, Oxford 1983.

⁶ Mapy i wszystkie statystyki opracowane wg C. W. J. W i t h e r s, *Gaelic in Scotland, 1698-1981*, Edinburgh 1984 oraz J. H u l b e r t [red.], *Gaelic: Looking to the Future*, Dundee 1985.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4	5	6
1911	4 760 904	18 400	0,4	183 998	3,9
1921	4 573 471	9 829	0,2	148 950	3,3
1931	4 588 909	6 716	0,1	129 419	2,8
1951	5 096 415	2 178	0,04	93 269	1,8
1961	5 179 344	974	0,01	80 004	1,5
1971 ⁷	5 228 955	477	0,009	88 415	1,7
1981	5 035 315	bd	-	82 620	1,6

Rys. 2. Obszary, na których w 1891 r. więcej niż 75% osób znało język gaelicki

⁷ Dane za rok 1971 są przez różnych badaczy traktowane dość sceptycznie, zwłaszcza liczba monoglotów i duży przyrost liczby osób znających gaelicki i angielski. Zob. np. G. P r i c e, *op. cit.*, s. 59.

Rys. 3. Obszary, na których w 1981 r. więcej niż 75% osób znało język gaelicki

Jak wykazują badania i spisy, obszarem na którym najwięcej osób zna gaelicki (tzw. *Gàidhealtachd*) są obecnie Hebrydy. Poniższe zestawienie podaje odsetek osób znających gaelicki, ale bardzo często osoby te nie używają gaelickiego w życiu codziennym:

Wyspa	% mieszkańców	Wyspa	% mieszkańców
Lewis	89,5	Skye	66,9
North Uist	89,2	Tiree i Coll	66,7
Harris	88,8	Stornoway	53,7
Barra	87,3	Islay	51,2
South Uist	77,2		

Patrząc na powyższe dane należy pamiętać, że w sumie na wszystkich wyspach Hebrydów zna gaelicki poniżej 50 tys. osób, w tym

duża ilość dzieci i ludzi starszych. Dane dla największych miast Szkocji zawiera tab. 2.

T a b e l a 2

Miasto	Liczba ludności znającej gaelicki		% mieszkańców 1981
	1971	1981	
Glasgow	12 000	9 472	1,25
Edynburg	3 340	3 739	0,81
Aberdeen	1 240	1 210	0,57
Dundee	830	769	0,40

Do upadku języka gaelickiego doprowadziło szereg wzajemnie powiązanych czynników, w większości typowych również dla innych języków celtyckich⁸:

1. Rozbicie terytorialne (wyspy i wioski w odległych regionach górskich) i organizacyjne - zburzenie tradycyjnego systemu klanów i rodów.

2. Utrata statusu związana z anglicyzacją dworu (już od wieku XII) oraz warstw średnich. Należy również zauważyć, że gaelicki nigdy nie był językiem wszystkich Szkotów.

3. Brak literatury drukowanej i podręczników: pierwszą wydrukowaną książką gaelicką jest *Book of Common Order*, przetłumaczona przez Johna Carswella. Językiem przekładu jest ówczesny literacki irlandzki (jest to również pierwsza drukowana książka w tym języku), ale dołączony do liturgii katechizm (wzorowany na katechizmie Kalwina) jest po gaelicku. Druku dokonano w 1567 r. w Edynburgu.

Pierwszy słownik gaelicko-angielski *Leabhar a Fheagasc Ainmínnin*, autorstwa Alasdaira Mac Mhahstir Alasdaira, powstał dopiero w roku 1741. Ludność mówiąca po gaelicku stanowiła w XIX w. przeważnie warstwa najuboższa i niewykształcona. Proces uczenia czy-

⁸ Przyczyny upadku gaelickiego, a także innych języków celtyckich, omawiają szeroko m. in. D. B. G r e g o r, *Celtic: A Comparative Study*, Cambridge 1980, oraz V. E. D u r k a c z, *The Decline of the Celtic Languages*, Edinburgh 1983.

tania i pisania związany był z wprowadzeniem angielskiego (w tym języku istniała bowiem łatwo dostępna literatura), czego konsekwencją było uczenie się angielskiego i odchodzenie od języka ojczystego.

4. Brak szkolnictwa w języku gaelickim (na wszystkich szczeblach). Mimo kilkusetletniej tradycji uniwersyteckiej w Szkocji (uniwersytety powstały w 1411 w St. Andrews, 1451 w Glasgow, 1494 w Aberdeen i w 1582 w Edynburgu), gaelicki stał się przedmiotem akademickim dopiero w bieżącym stuleciu. Jeżeli chodzi o szkolnictwo na niższych szczeblach, istniało ono w minimalnym zakresie, a wprowadzona w 1872 r. ustawa o szkockim szkolnictwie (Education Act - Scotland) nie wspomina o możliwości uczenia gaelickiego. Dopiero na przełomie XIX i XX w. zaczęły działać lokalne organizacje propagujące rozwój języka i kultury gaelickiej - najważniejsza z nich to powstała w Oban w 1891 *An Comunn Gàidhealach*.

5. Odchodzenie od używania gaelickiego w pracy i życiu religijnym. Wprowadzenie przemysłu związane było z powszechnym używaniem języka angielskiego. Jeżeli chodzi o życie religijne, to już w 1709 r. powstało *The Society in Scotland for Propagating Christian Knowledge* - towarzystwo propagujące wiarę chrześcijańską poprzez język angielski. Przekład całej Biblii na gaelicki pojawił się natomiast prawie sto lat później - w 1801 r. (Nowy Testament opublikowano w 1767 r.).

6. Emigracja - upadek powstań Jakobitów oraz wysiedlanie górali doprowadziło do masowych emigracji. Oblicza się, że w USA i Kanadzie żyje ok. 30 mln. osób pochodzenia szkockiego. Emigrowano również do Australii i Nowej Zelandii. O skali emigracji świadczyć może porównanie liczby mieszkańców wyspy Skye w 1851 r. - 50 000 i w 1980 r. - 5000, oraz wyspy Islay w 1870 r. - 12 000 i w 1980 r. - 3000.

Jednym z ubocznych skutków emigracji Szkotów było zaszczepienie gaelickiego w kanadyjskiej prowincji Nova Scotia (Nowa Szkocja), a zwłaszcza na wyspie Cape Breton. W roku 1931 mieszkało tam 24 303 osób posługujących się gaelickim (w całej Kanadzie 32 008), ale w roku 1971 już tylko 1420 osób⁹.

⁹ Dane wg M. M a c D o n e l l, *Gaelic Language in Nova Scotia*, [w:] D. S. T h o m s o n [red.], *The Companion...*, s. 214-217.

Nieco inny charakter miała emigracja sezonowa z Wysp do Glasgow i innych większych miast Szkocji. Jedną z konsekwencji takich wyjazdów stawało się przywożenie angielskiego i coraz lepsza jego znajomość wśród ludności dotychczas wyłącznie gaelickojęzycznej.

Olbrzymi wpływ w ostatnich latach na rozpowszechnienie się angielskiego ma również sezonowa imigracja angielskich robotników i techników na północ Szkocji, gdzie eksploatowane są złoża ropy naftowej. Podobnie jak w Irlandii, również w Szkocji przemysł stanowi poważne zagrożenie dla dalszego istnienia *Gàidhealtachdu*.

7. Wpływ anglojęzycznych mass-mediów przy jednoczesnej minimalnej ilości gaelickich programów telewizyjnych i niewystarczającej ilości programów radiowych. Również intensywna turystyka, zwłaszcza po drugiej wojnie światowej, doprowadziła do upowszechnienia angielskiego nawet w najdalszych zakątkach Szkocji. Obecność turystów anglojęzycznych zazwyczaj wymuszała używanie języka angielskiego przez tubylców. Podobnie zresztą było już w czasach, gdy po północno-zachodniej Szkocji podróżował słynny osiemnastowieczny angielski krytyk, eseista i leksykograf Samuel Johnson¹⁰. Wprawdzie w ostatnich latach, na fali ponownego zainteresowania kulturą gaelicką i szkockim folklorem, obserwuje się również inne tendencje: w obecności Anglików prowadzi się rozmowy w języku gaelickim, ale nie wiadomo, w jakim stopniu zachowania te powodowane są modą, a w jakim rzeczywistym powrotem do używania języka przodków w życiu codziennym¹¹.

8. Brak standardu językowego: żaden dialekt nie ma charakteru powszechnego, występują dość duże zróżnicowania zarówno grama-

¹⁰ Zob. dziennik z podróży z 1773 r. - S. J o h n s o n, *A Journey to the Western Islands of Scotland*, Oxford 1970, s. 31. Johnson zwrócił również uwagę na brak literatury i drukowanych książek (s. 104), brak przekładów Pisma Św. (s. 107), zaniedbania w szkolnictwie (s. 51) i duże zróżnicowanie między dialektami (s. 106). Ciekawe uwagi na podobne tematy znaleźć można również u K. L a c h - S z y r m a, *Anglia i Szkocja. Przypomnienia z podróży roku 1820-1824 odbytej*, Warszawa 1981, s. 270-284.

¹¹ Zob. W. G i l l i e s, *Scottish Gaelic - The Present Situation*, [w:] G. M a c C o i n, A. A h l q v i s t i D. O' H a o d h a [red.], *Third International Conference on Minority Languages: Celtic Papers*, Clevedon 1987, s. 31.

tyczne, jak i leksykalne¹². Granice pomiędzy poszczególnymi dialektami są wprawdzie bardzo płynne, ale przy dość dużym rozprzestrzenieniu terytorialnym dochodzi do sytuacji, w której dialekty północne i południowe są wzajemnie niezrozumiałe. Jest to o tyle istotne, że największa liczba osób mówiących po gaelicku zamieszkuje północną wyspę Lewis, której dialekt jest niezrozumiały dla większości pozostałych osób gaelickojęzycznych. Dialekty południowe mają dużo wspólnego z ulsterskimi dialektami irlandzkiego, dlatego też często mieszkańcy południowych Hebrydów słuchają audycji irlandzkiego Radio Eireann, a nie gaelickiej rozgłośni nadającej ze Stornoway na wyspie Lewis¹³.

Wśród mieszkańców wysp występuje bardzo silne poczucie odrębności własnego dialektu i niechęć do innych dialektów, nawet z sąsiednich wysp. Praktycznie każdy dialekt aspiruje do jedyne poprawnego i historycznie właściwego, dialekty innych wysp czy miejscowości uznawane są za zniekształcone, niepoprawne i niezrozumiałe. Charakterystyczne jest tu zachowanie rodziców dzieci jednej ze szkół podstawowych na południowej wyspie Islay: nie wyrazili oni zgody na zatrudnienie wykwalifikowanej nauczycielki języka gaelickiego, ponieważ pochodziła z północnych Hebrydów i uczyłaby dzieci "niewłaściwego" gaelickiego¹⁴. W tej sytuacji, dzieci nie miały prawie żadnego kontaktu z gaelickim, ponieważ - mimo deklarowanej znajomości języka przez ponad 50% mieszkańców wyspy - gaelicki jest na Islay używany jedynie sporadycznie, wyjątek stanowi coroczny festiwal kultury celtyckiej odbywający się w Port Charlotte.

9. "Apatia językowa" - uprzednio wymienione czynniki miały charakter społeczny, polityczny lub narodowy, ale istnieje również czynnik psychologiczny (w sposób oczywisty uwarunkowany wszystkimi powyższymi), nazwany tu apatią językową. Mieszkańcy Gaidhealtachdu często nie są zainteresowani używaniem lub nawet nauką

¹² Zob. J. W. Gleasure, *Gaelic dialects: principal divisions*, [w:] D. S. Thomson [red.], *The Companion...*, s. 91-95.

¹³ N. C. Dorian, *The Celtic Languages in The British Isles*, [w:] Ch. Bratt Paulston [red.], *International Handbook of Bilingualism and Bilingual Education*, New York 1988, s. 110.

¹⁴ Własne obserwacje autora, poczynione w 1988 r.

gaelickiego, ponieważ korzyści wynikające z jego znajomości są znikome, a wskutek różnych procesów, zachodzących już od średniowiecza, tożsamość językowa nie jest tak istotna dla określenia przynależności narodowo-społecznej, jak w przypadku innych narodów (np. Polaków w czasie rozbiorów). Język angielski jest wszechobecny i znacznie silniejszy, zdobycie wykształcenia czy zawodu bez znajomości angielskiego jest w Szkocji niemożliwe, a za gaelickim przemawiają jedynie względy uczuciowe i sentymentalne. W tej rywalizacji gaelicki stoi na pozycji straconej.

Wymienione czynniki doprowadziły do tego, że gaelicki jest w tej chwili językiem zagrożonym. Społeczność gaelicka, kiedyś tylko jednojęzyczna (średniowiecze), przez fazę bilingwizmu (XIX w.) zmierza teraz ku całkowitej utracie języka przodków. Proces przechodzenia od monolingwizmu (w języku rodzimym - gaelickim), poprzez bilingwizm, do monolingwizmu w języku pierwotnie obcym (angielskim) charakterystyczny jest dla zjawiska zwanego "śmiercią języka"¹⁵. Wszystkie dane socjolingwistyczne wskazują na to, że gaelicki znalazł się w fazie krytycznej i o ile nie nastąpią niespodziewane zmiany w nastawieniu (zarówno oficjalnym, instytucjonalnym, jak i indywidualnym) do kwestii językowej, to w ciągu najbliższych dziesięcioleci należy się liczyć ze śmiercią kolejnego języka celtyckiego¹⁶.

Działania na rzecz zachowania gaelickiego podjęto w XIX w., kiedy to powstały dwa towarzystwa gaelickie - *Gaelic Society of Inverness* (w 1871 r.) oraz *An Comunn Gaidhealach* (w 1891 r.). W XX w. powstało kilka kolejnych towarzystw i organizacji związanych z ośrodkami akademickimi w Glasgow i Edynburgu - *Scottish Gaelic Texts Society* (w 1937 r.), *School of Scottish Studies* (1951 r.), a także rada do spraw książek i publikacji w języku gaelickim (1968 r.) oraz kolegium gaelickie na wyspie Skye - *Sabhal Mór Ostaig* (1972 r.). Od 1977 r. w ok. dwudziestu szkołach prowadzone są zajęcia w ra-

¹⁵ Zob. W. U. Dressler, *Language death*, [w:] F. J. Newmeyer [red.], *Linguistics: The Cambridge Survey*, t. 4, Cambridge 1988, s. 184-192.

¹⁶ Lingwistyczne aspekty śmierci języka gaelickiego zasługują na oddzielne omówienie. Zob. również N. C. Dorian, *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*, Philadelphia 1981.

mach gaelicko-angielskiego bilingwalnego programu nauczania (*Project Foghlum Da-Chananach*). Program ten, wzorowany na walijskim, zakłada m. in. tworzenie sytuacji umożliwiających dzieciom naturalne używanie gaelickiego, kształcenie nauczycieli, drukowanie i rozpowszechnianie podręczników i innych pomocy naukowych, a także włączenie w aktywną działalność rodziców dzieci. W 1979 r. sekcja gaelicka szkockiej BBC wyprodukowała telewizyjny kurs do nauki gaelickiego *Can Seo*, a w 1983 r. powstały dwie kolejne organizacje zajmujące się nauczaniem gaelickiego - *Clí* (dla dorosłych) oraz *Comann nan Sgoiltean Araich* (dla dzieci, już od wieku przedszkolnego). W 1981 r. ukazał się pierwszy nowoczesny słownik angielsko-gaelicki (brakuje jednak nowoczesnego słownika gaelicko-angielskiego, jak i dokładnej gramatyki opisowej gaelickiego)¹⁷.

Wiek XX to również czas gwałtownego rozwoju literatury gaelickiej, zwłaszcza poezji¹⁸. Poezja ta, w przeciwieństwie do XIX-wiecznej i wcześniejszej, powstaje w miastach, w ośrodkach akademickich, podobnie, jak i większość inicjatyw na rzecz zachowania i rozwoju gaelickiego. Czy inicjatywy te będą miały wpływ na utrzymanie *Gàidhealtachdu*, czy uda się powstrzymać emigrację z tych terenów i czy możliwe jest zahamowanie wpływów języka angielskiego?

Być może częściowe odpowiedzi na te pytania przyniosą wyniki, planowanego na 1991 r., spisu osób gaelickojęzycznych, ale już teraz można stwierdzić, że ostatnie dziesięciolecie XX w. będzie nadzwyczaj istotne dla uchronienia rdzennego języka Szkocji.

¹⁷ D. S. Thomson, *The New English-Gaelic Dictionary*, Glasgow 1981.

¹⁸ Zob. D. MacAulay [red.], *Nua-Bhardachd Ghaidhlig/Modern Scottish Gaelic Poems*, Edinburgh 1976 oraz R. Black, *Thunder, Renaissance and Flowers: Gaelic Poetry in the Twentieth Century*, [w:] C. Craig [red.], *The History of Scottish Literature*, t. 4, Aberdeen 1987, s. 195-215.

Piotr Stalmaszczyk

SCOTTISH GAELIC - HISTORY, CAUSES OF DECLINE
AND CHANCES OF SURVIVAL

The paper discusses the history and fate of Scottish Gaelic since its arrival in Scotland in the 5th century. Once the most important language of Scotland, Gaelic undergoes now sociolinguistic changes indicating the process known as language death. Some of the causes of decline include the loss of status, lack of literature and education in Gaelic, territorial and social disunity, massive emigration, and the overwhelming influence and impact of the English language.

Unless institutional and individual attitudes towards the language change, the next century may witness the death of yet another Celtic tongue.